

Yazar Bilgileri Author(s)

**Doç. Dr.
Peyami Safa Gülay**

Samsun Üniversitesi
Felsefe Tarihi

peyami.gulay@samsun.edu.tr
ORCID: 0000-0002-5776-9895

Künye Bilgisi

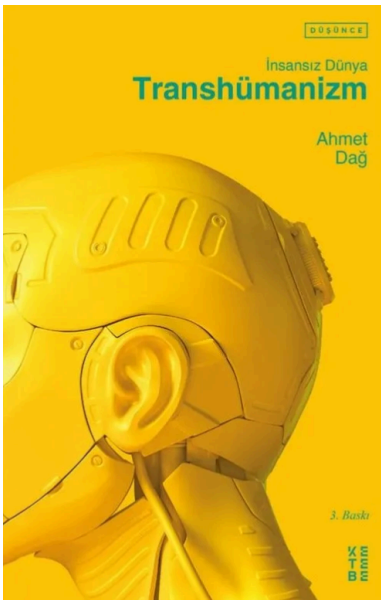
Ahmet Dağ, *İnsansız Dünya Transhümanizm*.

İstanbul: Ketebe Yayınları, 2020.

248 sayfa.

ISBN: 9786257854818

Kitap İncelemesi / Book Review

Anahtar Kelimeler / Keywords

Transhümanizm / Transhumanism
Posthümanizm / Posthumanism
Yapay Zeka / Artificial Intelligence
Felsefe / Philosophy

Makale Tarihleri / History of Article

Geliş Tarihi / Received

18/06/2024

Kabul Tarihi / Accepted

23/06/2024

Atıf / Citation

Gülay, Peyami Safa. "Ahmet Dağ, *İnsansız Dünya Transhümanizm*". *Kitabiyat İlahiyat Araştırmaları İnceleme-Eleştiri Dergisi* 2/1 (Haziran 2024), 17-25.

Akademi genellikle toplumu meşgul eden meselelere gecikmekle suçlanır. Transhümanizm meselesinde bu durum yaşanmadı dense hata yapılmış olunmaz, fakat bunun sebebi akademinin hızlı refleksi midir yoksa söz konusu tartışmaların kapladıkları yerin genişliği dolayısıyla kendilerini dayatmaları mı? Bu başka bir tartışma, fakat bu tartışmalar akademinin radarına girdi. Yine de müstakil çalışmaların yeterli düzeyde olduğu söylenemez. Ahmet Dağ'ın *İnsansız Dünya Transhümanizm* başlıklı kitabı, meseleye ayrılmış müstakil bir çalışma. Çalışmanın ilk basımı 2020 yılında, Ketebe Yayınları'ndan yapıldı. Bununla beraber, yazarın 2018 yılında da *Transhümanizm İnsanın ve Dünyanın Dönüşümü* başlıklı başka bir çalışmayı, Elis Yayınları'ndan yayınladığını not etmek gerekir. Bugün transhümanizm tartışmalarının akademinin radarına girişinden rahatlıkla bahsedilebilse de yazarın ortaya koyduğu eserlerin tarihi de dikkate alındığında, çalışmalarının erken bir zamana tarihlendiği söylenebilir.

Bu inceleme, merkezine yazarın 2020 yılında yayınlanan çalışmasını alıyor. *İnsansız Dünya Transhümanizm*, Giriş ve Sonsöz bölümleri dışarıda bırakıldığında dört temel başlıktan oluşuyor: "Gnostik ve Bilimselleşmiş Radikal Hümanizm: Transhümanizm", "Neo-Darwinist Bir Hareket Olarak Transhümanizm", "Transhümanizmin Askerileşmesi" ve "Sosyo-Kültürel Olarak Transhümanizmin Durumu". Çalışma yorucu olmayan, basit ve açık bir dile sahip. Bu açıklık yazarın net ve baskın teziyle bir araya geldiğinde çalışmaya rahat anlaşılabilir bir içerik kazandırıyor. Çalışmanın yöntemi bu içeriği güçlendiriyor: Yukarıda sıralanan dört ana başlık daima birbirinin içine geçen ve yazarın çekmeye çalıştığı tarihsel çizgiyi güçlendiren bir sistematik oluşturuyor.

Çalışma her şeyden önce, üzerine temellendiği bu net ve baskın tezi açıklıkla ortaya koymasıyla ayrışır. Bu tez,

transhümanizmin Batı düşünce geleneğinin doğal bir sonucu olduğudur. Bu anlamda transhümanizm, kaynağını Batı düşüncesinde bulan hümanizmin gnostik ve bilimselleşmiş bir versiyonudur. Transhümanizm, hümanizmin yeni sürümüdür aslında. Batı düşünce tarihinin dönüm noktalarından biri olarak Aydınlanma, insan aklının araçsallaştırılması olarak değerlendirilir ve bu durum güncel vaziyetle şöyle ilişkilendirilir: Trans/posthümanist dönem insan beyninin implantla, bedenininse protezle dönüştürülmesi anlamında, aynı araçsallaştırmanın bir tür devamıdır (s. 11). Transhümanizm teriminin ilk defa J. Huxley'de, 1957 yılında karşımıza çıktığı not edilir. İlk temsilcileri Huxley ile birlikte J.B.S. Haldane ve J.D Bernal, son temsilcileri ise H. Moravec, F.M. Esfabdiary, E. Drexler, R Kurzweil, N. Bostrom ve R. Minsky gibi isimlerdir. Transhümanizm, posthümanizme geçişte bir ara dönem olarak tanımlanır. Ve bir kez daha Batı düşüncesinin kanonik isim ve dönemleriyle ilişkilendirilir: Freud ve Darwin gibi düşünürler, sanayileşme ve teknoloji gibi pratikler, bugün tecrübe edilen transhümanist sürecin yapı taşları olarak değerlendirilir (s. 17).

Bu anlamda transhümanizm temellerini, dini kültürün gerilediği, antropomorfizmin ve onunla ilişkili olarak hümanizmin güç kazandığı 17. yüzyıl filozof ve bilim adamlarının düşüncelerinde bulur. Bunlar yine Batı kültürünü kuran isimlerdir: Descartes, Bacon, Kepler, Galileo. Bu çizgide ortaya çıkan mekanik dünya görüşü, Tanrı'nın bir yana koyulmasını mümkün kılmıştır. Bu noktada yazarın önemli bir tespiti bulunur: Tanrı'yı bir kenara koyan bu kültürün Aydınlanma ile birlikte kendince (paganist) bir dinsellik ürettiği de dikkatten kaçmamalıdır. İşte transhümanizm, bu anlamda Aydınlanma'nın tekno-ütopyacı modern formudur (s. 23). Dağ ayrıca, bu tezini destekleyecek referanslara da yer

veriyor: H. Y. Kim'in de transhümanizmi Judeo-Hıristiyan ve Aydınlanmacı bir hareket olarak tanımladığını öğreniyoruz (s. 27). Bu meseleye yönelik referanslar, eserin bir sonraki başlığında yoğunlaşıyor: Bir ruhun varlığına inanmasalar da transhümanistler katı materyalist değillerdir (s. 120). Bazı araştırmacılar yapay zekâ ve transhümanizm tartışmalarını yeni bir Babil Kulesi hikayesi olarak değerlendirirler. Bu anlamda transhümanizm, Hıristiyan eskatolojisinin bir tür taklidi olarak görülebilir (s. 119). Transhümanizm, Batı düşüncesinin temellerinde yer alan ve gücünü hala koruyan Greko-Judeo-Christo kökenli, dini ve gnostik bir karaktere sahiptir (s. 120).

Peki transhümanizm neyi vadetmektedir? Hastalığı yenmek, mutsuzluğu lağvetmek, kıtlık ve ölümü sonlandırmak: Transhümanizmin majör hedefleri bunlardır. Böylelikle ortaya yeryüzünde mümkün olabilecek transhümanist bir cennet fikri çıkmış olur (s. 25). Bu çizgi, Weber'in klasikleşmiş tezinden hareketle modern kapitalist rasyonelliğin ve onunla ilişki içindeki protestan ahlakının devamıdır. Burada Teoman Duralı'nın söz konusu medeniyetle ilgili değerlendirmesine müracaat edilir ve ortaya çıkan kültürün maddeci, mekanikçi, hürriyetçi ve pozitivist bir kültür olduğu vurgulanır (s. 34). Bu ilk bölümün sonunda ortaya çıkan tablo, şöyledir:

Hümanistler, "tanrıyı boşlamakla" itikadî ve ahlâkî bir sorun oluştururken; transhümanistler, Tanrı'nın yaptıkları ya da yapacakları şeyler (biyonik adam vs.) konusunda ne düşündüğünü umursamadıkları gibi onun yaptığından (insan, hayvan, bitki vs.) daha mükemmelini yapma iddia ve güdüsü ve eylemi içinde bulunarak itikadi ve ahlâkî sorunların dışında kozmosa dair ciddi ve endişe verici sorunlar doğurmaktadırlar. Hümanistler tanrıdan bağımsızlaşıp yarı tanrı olmak isteğindeyken transhümanistler ise hem cyborg hem de tanrı olmak isteğindedirler (s. 52).

İkinci bölüm, aynı temayı sürdürür: Klasik evrimin doğal seleksiyon fikri, güçlünün ayakta kalması kanunu transhümanist süreçte de geçerlidir (s. 88). Dağ'ın bu noktada verdiği örnek, 20. yüzyıl öjeni tartışmalarıdır. Buna göre "uygun olmayan" doğumlar önlenmeli, dolayısıyla üstün bir ırka ulaşılmalıdır. Öjeni, insan gen havuzunu iyileştirmeyi amaçlar (s. 94). Yazar, ilk tahlilde kulağa oldukça rahatsız edici gelen bu tartışmanın, 21. yüzyılda yavaş yavaş alan kazanışından bahsediyor. Buna göre bu yüzyılda öjeni, transhümanist pratiklerle varlık bulabilir (s. 96). Sahiden de göz ya da saç rengi ya da genetik hastalıkların tespiti gibi doğum öncesi müdahale tartışmaları izlendiğinde, öjeninin artık o kadar da uzakta olmadığı görülebilir. Dahası, bitki ve hayvan düzeyinde aslında bu Darwinist perspektifin sonuç aldığı örnekler zaten caridir. Bitki ve hayvanların genetiğinin değiştirilmesi, insanın kapasitesinin artırılması tartışmasıyla birlikte düşünülmelidir.

Yazarın bu noktadaki kanaati, alınması gereken önlemlerin devletler düzeyinde olması gerektiği yönündedir (s. 100). Çünkü genetik üzerinde yapılan tartışmalar transhümanist enstrümanlarla bir arada düşünüldüğünde, problem daha hassas sahalara da sirayet edebilecektir. Mesela cinsiyet tartışmaları: Bazı transhümanist görüşlerde, medyadan da takip edebildiğimiz kimi örneklerde, erkeklerin implant teknolojisiyle rahime sahip olabilmesi ve doğurabilmesi gündemdedir (s. 103). Bu sürecin özgürleşme söyleminin çok ötesinde bir içerik taşıdığını, geleneksel kod ve kalıpları değerine bakmaksızın ihlal ettiğini görebilmek gerekir.

Söz konusu problem, Dağ'ın eserinin bir sonraki bölümünde daha görünür hale gelir. Bu görünürlük artışının sebebi, bu defa problemin küresel bir mahiyet kazanmasıdır. Transhümanist süreçte ulaşılan birtakım gelişmeler, elbette askerileşecektir. Bu sürecin zaten başladığını da söyleyelim. Dağ, transhümanist süreci daha

nötr bir yerden değerlendiren araştırmacılara da yer veriyor. Bunlardan bazısına göre yaşanan süreç yeni bir rönesanstır ve en iyiyi ya da en kötüyü ortaya çıkarmak insanların elinde olacaktır (s. 123) fakat, zaten başladığını söylediğimiz mevcut gelişmeler çok iç açıcı değil. Nitekim Dağ, homo-sapiens'in yerini homo-sibernetikus'un alacağı bir dönemin haberini verir: Bu yeni türün yaşam alanı homo-sapiens'inki gibi toplumsal alan değil savaş alanı olacaktır (s. 125).

1960'larda, askerî operasyonlarda askerlerin aldığı uyarıcı ilaçlardan bahseden Dağ, şunu iddia ediyor: İlaç sanayiinin bile açıkça askerleşmiş olması aynı sahada transhümanizmin de boy göstereceğinin bir delilidir. Nitekim askerlerin belleğini artıracak ve karşısındakinin zihninden geçenleri okuyacak hale gelmesi için birtakım nörobilimsel çalışmaların halihazırda uygulandığını da öğreniyoruz (s. 133-134).

İşin içine bir de klasik tartışmayı, robot meselesini dahil edince daha karmaşık bir tabloyla karşı karşıya kalınır: Duyguya müracaat etmeyen bir otomat bu geniş imkanlarla savaşta neler yapabilir? Bu anlamda robotlara teknolojik bağlılığın diğer (internet, tv. vs.) bağımlılıklarımızdan daha dramatik sonuçlara yol açacağı üzerinde duruyor Dağ (s. 145). Bir de transhümanist sürecin yukarıda özetlenen Avrupa merkezci, ırkçı ve evrimci mahiyeti (s. 163) düşünülerek değerlendirme yapılırsa transhümanizmin askerleşmesi konusu daha da kritik bir hal alır.

Transhümanizmi sosyokültürel bağlamda ele alan son bölüm, sürecin sanattaki temsillerini de gündeme getiriyor: Buna göre roman ve filmlerde distopik olgular arasında karşımıza çıkan transhümanist süreç büyük oranda olumsuz bir perspektifle yansıtılır. Fakat bir taraftan da bu verilerin transhümanist tartışmalar için bir kum havuzu ya

da modellik yaptığını da vurguluyor Dağ. Ayrıca hem sinema hem de roman estetiği dikkate alındığında bu tür eserlerin alana özgünlük getirdiğini de teslim ediyor (s. 185)

Transhümanizm, yeni varoluş amacına ulaşmak için biyolojik evrimin mirası olan kusur ve zayıflıkları aşmalıdır. Böylece biyolojik insanın henüz ulaşamadığı fakat yapay zeka çalışmalarının gösterdiği gibi ulaşabileceği bir seviyenin yakalanacağı düşünülür. Bu durumda insan biyolojik sınırlılıklarından kurtulacak, insanî ve doğal kusurlar ortadan kalkacak ve biyolojinin yerini teknik alacaktır. Dağ, bu tabloyu yapaylık yaratan bir süreç olarak tanımlıyor (s. 190).

Esere yazdığı sonsözde Dağ, transhümanist sürecin yüzeysel perspektiften görüldüğü kadar özgürlükçü olamayacağını üzerinde duruyor: Sahip olunacak imkânlar, açıkça bu imkânlardan istifade edebilecek zengin bir azınlık için geçerli olacaktır (s. 217) Burada Dağ, mükemmelleştirilmiş bir doğa ve insan fikri olarak tanımladığı transhümanizmi, insanlığın düştüğü ikinci temel günah¹ olarak değerlendiriyor. Üstelik bu ikincisi, ilkinden de büyüktür (s. 218). Transhümanizmin daha fazla medeniyet ve barış getireceği fikirlerininse karşısında konumlanıyor yazar: Aynı tezler Aydınlanma ve sanayileşme süreçleri için de dile getirilmiştir. Nasıl sanayinin askerleşmesi savaşların tahrip gücünü tarifsiz düzeyde artırdıysa, aynı şey transhümanizmin askerleşmesinde de yaşanacaktır (s. 219). Transhümanist imkânlardan kimin istifade edebileceğiyle ilgili sorunsu, yukarıda 217. sayfaya referansla bahsedilenden ibaret değildir: Tarih boyunca geçiş süreçlerinde dezavantajlı konumda olan toplulukları, transhümanist süreçte de aynı akıbet beklemektedir (s. 222).

¹ Bilindiği üzere ilki, cennetten kovulma hadisesidir.

Dağ'ın çalışmasıyla ilgili yapılması gereken birkaç tespit var. Öncelikle çalışmanın en güçlü yanı aynı zamanda en tartışmalı yanı olarak görünüyor: Okuyucunun Dağ'ın tezinin (transhümanizmin kaynağını Batı kültüründe bulduğuna yönelik kanaatin) keskinliğinden rahatsızlık duyması ve argümanları popüler türden bir Batı eleştirisi olarak görmesi muhtemeldir. Fakat Dağ'ın çalışmasının bu değerlendirmeye direneceğini belirtmek gerekiyor. Çalışmanın transhümanist süreci dünyaya yönelik belli bir anlama biçiminin bir sonucu olarak görmesi, temellendirilmemiş iddialara dayanmaz. Nitekim Dağ'ın "bilimsel" alanının popüler figürleriyle ilgili tespiti de transhümanist sürecin dünyanın belli bir kültürüyle doğrudan ilişkisini ispatlar niteliktedir: Artık Newton, Edison ya da Einstein'dan değil, S. Jobs ve E. Musk gibi isimler bilimsel faaliyetlerle anılmaktadır (s. 19). Burada bir hatanın önüne geçmek gerekiyor: Bu tespit elbette bugün bilim alanının tümüyle bu isimler tarafından temsil edildiği şeklinde anlaşılmalıdır. Ne var ki transhümanizmle bilimsel çalışmalar arasındaki ilişkinin bu isimlerden bağımsız olarak kurulamayacağı da ortadadır.

İkinci bir nokta, okurun çalışmanın özellikle ilk kısımlarında karşılaşacağı tekrarlardır. Dağ, transhümanizmin temellerine inmeye çalıştığı bölümlerde bazı bilgi ve yorumları birkaç defa tekrarlıyor. Bu durum okurda zaten tartışılmış bir şeye dönüş hissi yaratabilir ve dolayısıyla bir eleştiri olarak not edilebilir. Fakat bu problem, alanın kurucu metinlerinin en azından Türkçe literatürde henüz ortaya koyulmamış olmasıyla da ilişkili görünüyor. Yazar meseleyi olabildiğince açık hale getirebilmek için birkaç bilgi üzerinde ısrarla durma ihtiyacı hissetmiş gibidir.

Son olarak, *İnsansız Dünya Transhümanizm'in* akademik yayınlarda sık rastlanan bir kusurla malul olmadığını, gereksiz düzeyde ortada bir yerde konumlanmaya

çalışmadığını da söyleyelim. Bu tavır, yani transhümanizmin kaynağı noktasındaki net fikirler zaten söylenmiş olduğu gibi çalışmayı aynı zamanda kolay eleştirilebilir bir hale de getirir. Fakat akademik bir çalışmanın hedefinde eleştiriden kaçınmak olmamalıdır.

Sonuçta Dağ'ın çalışması, transhümanist süreci imkânları ve tehditleriyle bir arada anlamaya çalışan bir çalışma olarak beliriyor. Dağ'ın yaklaşımı, imkân-tehdit dengesinin tehdit lehine olduğu yönündedir. Yani transhümanizm, her ne kadar imkânları üzerinden pazarlanıyor olsa da daha çok tehditleriyle muhatap olduğumuz bir süreçtir. Tekrar ederek söylenirse, Dağ'ın bu tabloyu çizerken tabloyu ortaya çıkaran temellere inmesi ve bu temelleri ısrarla vurgulaması çalışmaya hem cesur hem de özgün bir içerik kazandırmaktadır.